

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ТА ЙОГО АДАПТАЦІЯ ДО УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Антоненко Валентина Миколаївна,

к.е.н., доцент

Донецький національний технічний університет

м. Дрогобич, Україна

valentyna.antonenko@donntu.edu.ua

Вступ. Фінансовий аналіз як самостійна наука і функція фінансового менеджменту, має достатньо розвинутий базовий методичний інструментарій, але наразі йому бракує специфічного індивідуального (з адаптацією для умов конкретного об'єкта) підходу та деяких принципових аналітичних уточнень (щодо тлумачень фінансових показників в умовах українських реалій). Тому фінансова аналітика потребує суттєвих змін для її актуалізації й адаптації до української економіки та усунення деяких методичних помилок/некоректностей.

Мета роботи. Метою роботи є доведення до фінансового наукового загалу наявності певних принципових помилок і некоректностей у фінансовому аналізі, їх обґрунтована ідентифікація та визначення методичних підходів для їх усунення задля ефективного і дієвого використання фінансової аналітики в управлінні вітчизняними підприємствами.

Матеріали та методи. Як зазначено вище і відповідає поставленій меті, наукове дослідження присвячене проблемі фінансового аналізу. Для його виконання інформаційною базою були наукові публікації з цієї тематики (фінансового аналізу), що наведені у списку джерел, та багато інших, які були опрацьовані, але не включені до згадуваного списку. В процесі виконання роботи використовувалися методи діалектики, індукції/дедукції, історичний і логічний підходи, систематизації, абстракції, контент-аналізу, формалізації.

Результати та обговорення. Використання фінансового аналізу в Україні пов'язане із об'єктивними історичними передумовами, як-то: абсолютна незатребуваність і нерозвиненість методик фінансового аналізу в часи

радянської економіки, що пояснюється відсутністю попиту на них у згаданих економічних умовах; стрімкий перехід до ринкових умов господарювання, що обумовило потребу в аналітичних фінансових методиках, у якості яких застосовувалися перекладені українською мовою зарубіжні наробки, які не відповідали, та й зараз не відповідають, українським економічним особливостям; формування попиту на вітчизняні фінансові аналітичні дослідження та поширення таких досліджень у вітчизняній науці. Ці історичні особливості мали за наслідки і відповідні прогалини та/або недоліки у теоретичному розвитку та практичному застосуванні фінансового аналізу в українських умовах. То зосередимося на основних з них.

По-перше, мова йде про використання абсолютних і відносних фінансових показників. Узагальнення і досить репрезентативний перелік цих показників наведено, наприклад, у [1], але без будь-яких змістовних коментарів. Разом з тим, підкреслимо, що обидві групи показників мають свої переваги і недоліки: абсолютні враховують особливості конкретного підприємства, але чутливі до інфляційного впливу та у великому часовому масштабі вимагають дисконтування або компаундування; відносні – нівелюють дію інфляційного чинника, надають можливість порівнювати різні підприємства у часі і просторі, але інколи можуть привести до хибних висновків (наприклад, якщо у показниках рентабельності чисельник і знаменник або ж у динаміці ці показники мають від’ємне значення). Крім того, темпи росту (приросту) важче забезпечити тому підприємству, яке у попередніх періодах вже досягло кращих за інших результатів, то відмова від абсолютних показників у такому разі спотворить аналітичні висновки. Тому дві групи показників треба використовувати одночасно, бо вони доповнюють одна одну. На жаль, на цей аспект у публікаціях уваги приділяється або мало, або не приділяється взагалі (наприклад: у [2] розглядаються тільки абсолютні показники, а у [3; 4]) – тільки відносні).

По-друге, у публікаціях з фінансового аналізу [5; 6] досить часто можна побачити такі висловлювання, як «нормативи» або «нормативні значення» фінансових коефіцієнтів, з чим принципово не можна погодитися, бо норматив –

це те, що у якийсь спосіб унормоване (законодавством, положеннями, наказами чи інструкціями тощо), а винайти такі нормовані значення фінансових показників для усіх (будь-яких!) підприємств, без врахування їх специфіки, є неможливим і неприпустимим. Принагідно зазначимо, що було б корисним запровадження у корпоративний фінансовий менеджмент обґрунтованих нормативів цих коефіцієнтів для їх використання в управлінні конкретними підприємствами, з урахуванням їх специфіки та цілей. Це наразі залишається однією з найважливіших, але, на жаль, невирішених проблем фінансового управління, якою мають перейматися саме фінансові менеджери, адаптуючи класичну методику фінансового аналізу до специфічних умов функціонування керованого ними підприємства.

По-третє, помилковим є узагальнюючі розрахунки фінансових показників за даними якоїсь сукупності підприємств, найчастіше – для галузей; йдеться, наприклад, про загальні доходи, загальні витрати, загальний прибуток українських підприємств [2; 7]. Але річ у тому, що підприємства є окремими господарюючими суб'єктами, і ніколи доходи одних підприємств не можуть спрямовуватися на покриття витрат інших, а збиткові підприємства при цьому не претендують на участь у розподілі прибутку успішних підприємств. Досить обережно про це висловлюються автори [3], не надаючи ніякої відповіді на це «нетривіальне» питання: «фінансовий аналіз бізнес-груп на основі відкритих даних – це серйозна нетривіальна задача, яку можна розв'язати за рахунок комплексного підходу та врахувати фінансовий стан усіх або основних учасників бізнес-групи» [3, с. 681-682]. Для вирішення такої задачі необхідно розраховувати коефіцієнти для окремих підприємств (K_i), а потім – інтегральний показник ($K_{гр}$) для всієї їх групи з n її учасників:

$$K_{гр} = \frac{\sum_1^n K_i}{n}.$$

По-четверте, класикою аналізу ліквідності (платоспроможності) підприємства є такі умови, що, до речі, зустрічаються практично в усіх без винятку навчальних [8, с. 99-100] та наукових [9] публікаціях:

$$A1 \geq П1, A2 \geq П2, A3 \geq П3, A4 \leq П4,$$

де активи А розподіляються на 4 групи за рівнем їх ліквідності, а пасиви П – на 4 групи за терміновістю їх погашення. На цьому також базується і розрахунок коефіцієнтів абсолютної (Ка), швидкої (Кш) та загальної (Кз) ліквідності:

$$K_a = A_1 / (P_1 + P_2); K_{ш} = (A_1 + A_2) / (P_1 + P_2); K_z = (A_1 + A_2 + A_3) / (P_1 + P_2).$$

До речі, саме цей підхід свого часу було скопійовано з зарубіжних методик фінансового аналізу, без відповідної адаптації до реалій української економіки. Формальне застосування такого аналізу платоспроможності для багатьох українських підприємств вважаємо безпідставним, тому що А1 (грошові кошти), порівняно із А2 (дебіторською заборгованістю), є такими, якими можна знехтувати, бо $A_1 \ll A_2$. Ба більше, найчастіше наявність та обсяги дебіторської заборгованості корелюють із наявністю та обсягами кредиторської заборгованості (П1). Тому аналіз платоспроможності таких підприємств перетворюється від наведеної вище класики у порівняння поточних заборгованостей в активі і пасиві балансу підприємства. Отже, це формалізується у такий спосіб: $A_2 \geq P_1$ (абсолютний показник) та коефіцієнт $K_p = A_2 / P_1$ (відносний показник) покриття кредиторської заборгованості дебіторською.

По-п'яте, стосовно (знову ж таки класичного) коефіцієнта фінансової автономії (незалежності) Кавт, який є часткою власного капіталу у пасивах балансу і водночас вимірює рівень покриття позикового капіталу власним, та для якого у всіх публікаціях рекомендованим (не нормативним!) значенням є 0,5. Але такий підхід, на наше переконання, є, як мінімум, недостатньо обґрунтованим, а на практиці може привести до неефективних фінансових рішень. Вкажемо, що цей показник Кавт є надто важливим і таким, до якого висуваяться майже протилежні вимоги: з позиції забезпечення інтересів кредиторів – вимогою є покриття власними коштами позикових (тоді він дійсно має бути не менше 0,5); а з точки зору керівництва підприємства, яке має дбати про його фінансову стійкість, – необхідно власним капіталом фінансувати довгострокові (необоротні) активи (тоді Кавт має приблизно дорівнювати частці необоротних активів у структурі балансу). Якщо частка необоротних активів незначна (наприклад, 0,3) чи, навпаки, більша за половину (наприклад, 0,8), то

виникає дилема щодо цього коефіцієнта: у першій ситуації він має бути водночас 0,5 та 0,3; у другій ситуації – 0,5 та 0,8. На перший погляд це можна розглядати як колізію в методиці фінансового аналізу, а розв'язку цієї проблеми фінансова наука досі не винайшла. Тому треба надати такі пояснення: вибір між значеннями цього показника (0,5 чи 0,3; 0,5 чи 0,8) залежить від того, яка саме фінансова ситуація склалася на підприємстві із претензіями наявних кредиторів та зацікавленістю потенційних інвесторів. Якщо перші турбуються про свої кошти, а другі побоюються ризикувати і не поспішають інвестувати у підприємство, то тоді до значення коефіцієнта Кавт актуалізується вимога покриття власним капіталом позикового ($K_{авт} \geq 0,5$). Але, якщо підприємство має репутаційну надійність та приваблює партнерів, то тоді увага звертається на фінансову стійкість та відповідність власного капіталу необоротним активам (у наведених вище прикладах це значення відповідно 0,3 чи 0,8).

По-шосте, варто також надати коментарі щодо аналізу і прогнозування банкрутства підприємств. Ця проблема пов'язана із загрозами і непередбачуваністю ринкових умов функціонування підприємств; такі умови були звичними для зарубіжних компаній, а зарубіжна наука мала теоретичні і практичні можливості для розвитку методичного забезпечення аналізу симптомів та попередження банкрутства. В радянській економіці підприємства не потерпали від банкрутства чи навіть від втрати платоспроможності; тому, за відсутності потреби, науковці не звертали уваги на відповідні дослідження. Стрімкий перехід вітчизняної економіки на ринкові рейки виявив неготовність багатьох підприємств впоратися з проблемою банкрутства та викликав попит на вирішення цієї проблеми. Але очікування менеджерів–практиків не забезпечувалися науковими пропозиціями, тобто спостерігалось відставання (власне, брак) таких досліджень у вітчизняній науці. Українські науковці швидко, як вже вказувалося, звернулися до перекладів зарубіжних публікацій, нехтуючи чи ігноруючи при цьому відмінності макро- і мікроекономічних умов. Так, в [8] вказується, що зарубіжні аналітичні моделі побудовані за даними іноземних компаній, а будь-яка країна має свою специфіку господарювання; що

вони (моделі) розроблені в основному в минулі десятиріччя; а за останні роки економічна ситуація змінилася в усьому світі [8, с. 116]. На жаль, проблема аналізу банкрутства у вітчизняній науці залишається відкритою; часто науковці і досі багато згадують ті самі зарубіжні методики, від яких давно треба було б відмовитися, а зосередитися на розробці власних підходів.

На останок, варто додати, що українська сучасна дійсність відрізняється від інших країн також неординарною ситуацією – наявністю воєнного стану та його впливом на діяльність підприємств, що також, і надто відчутно, чинить тиск на їх фінансовий стан. Такі умови, в яких зараз перебувають наші українські підприємства, не є типовими для зарубіжної аналітики, тому ще і з цієї причини використання зарубіжних аналітичних підходів, методик, коефіцієнтів має бути надто обережним. У цьому сенсі вважається слушною думка колективу авторів [6], які ще у 2022 році, тобто на початку повномасштабного російського вторгнення, писали про необхідність коригування цілей українських підприємств: замість збільшення рентабельності варто дбати тільки про забезпечення життєдіяльності підприємства, тобто стратегією має бути їх виживання та збереження їх потенціалу на майбутнє.

Висновки. Зроблений екскурс у фінансову аналітику та її ретельний аналіз надає можливість стверджувати наявність сутнісних методичних помилок чи некоректностей, які шкодять практичному застосуванню фінансового аналізу та обумовлюють необхідність впровадження кардинальних принципових змін. Можливо, ця публікація приверне увагу дослідників до удосконалення класики фінансового аналізу та сприятиме розвитку вітчизняної аналітики.

Список використаних джерел

1. Лобода О.М., Кириченко Н.В. Методика оцінки фінансової стійкості підприємства за допомогою економіко-статистичного аналізу. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023, Вип. 18. с. 114-121. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/442/412>
2. Мазур Н.А. Фінансові результати підприємств України: особливості бухгалтерського забезпечення їх формування та управління. *Проблеми сучасних*

- трансформацій. *Серія: економіка та управління*. 2023, № 8. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-8-09-01/2023-8-09-01>
3. Павленчик Н.Ф., Коркуна І.І., Мацюк С.П., Маркевич Ю.О. Коефіцієнтний аналіз як складова фінансового планування в системі економічного аналізу для суб'єктів господарювання. *Наукові перспективи*. 2024, № 3 (45), с. 670-682. URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3\(45\)-670-682](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-3(45)-670-682)
4. Проскуріна Н.М., Гнідкова А.В. Аналіз фінансового стану та фінансових результатів як інструмент оцінки ефективності діяльності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022, Вип. 43. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1761/1697>
5. Ільчук В.П., Шишкіна О.В. Фінансові показники як індикатори виявлення фінансових ризиків промислових підприємств. *БізнесІнформ*. 2020, № 2. с. 414-421. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2020-2_0-pages-413_421.pdf
6. Костенко Ю.О., Короленко О.Б., Гузь М.М. Аналіз фінансової стійкості підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022, Вип. 43. URL: https://www.researchgate.net/publication/365674904_ANALIZ_FINANSOVO_I_STIJKOSTI_PIDPRIEMSTVA_V_UMOVAN_VOENNOGO_STANU
7. Драченко А.І., Юрчишена Л.В. Концептуальний підхід до моделювання впливу фінансових показників на прибуток підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022, № 44. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1816/1752>
8. Дропа Я.Б. Фінансовий аналіз : навч. посібник. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2023. 238 с.
9. Леонова Б.І., Островська О.А., Круш В.В. Підвищення стійкості фінансового стану суб'єктів малого бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2023, Вип. 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3013/2935>